

Megjelenik minden esztendőben sokféle képpel ellátva. **Előfizetési ár:** Egész évre 6 forint; félévre 3 forint; negyedévre 1.50 forint. Előfizethető minden postahivataltól és könyvárusnál.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor 9 új kr. **Szorkoztói szállás:** mérszáros utca 2. szám, 2-dik emelet. **Kiadó hivatal:** barátok tere 7. szám.

Kirándulás az erdélyi hegyek közé.

Az intra-gáldi fürdőt használva, legkedvencebb időtöltésünk volt a változataiban gazdag vidék átbarangolása, s bár a sétálás e helyen nem kis mértékben veszi igénybe a tüdőt s lábakat, soha sem panasztolt társaságunk egyik tagja is, sőt volt rá több eset, hogy órákon át vert az eső, s bőrig ázva, fogaink vacogtak a hidegtől, s mégis másnap az új kirándulást indítványozónak ajánlata lelkes éljenekkel fogadtattott.

Az előtt, ki a nagy város zaját s a kirakatok mesterkéltségeit megszokta, kissé furesz színben tűnhetik föl az efféle kedvtöltés: 5—6 óráig hegyet mászni, száz meg száz kidölt fatörzsön átugrani, vagy a biztos járásu, de a lejtőn nagyon döcögő mokány lovon ülni, 3—4 láb szélességgel bíró meredélyen áthaladni: ázni-fázni, csak kényszerűségből, csak életveszéllyel lehet; az így gondolkozónak ajánljuk legalább három hétre a hegyen való lakást (nem értjük itt Pestbuda hegyeit), s önmagán fogja tapasztalni a mélyezetlen hegyi levegő és víz üdítő s edző hatását.

Egyik kirándulásunk alkalmával a vidékiek által gyakran emlegetett Jedier-t (Jezer: Pokoltó) és Basericu-t (Basericu: Kis-templom) látogattuk meg. Utunk az e lapokban már ismertetett fürdőtől délre felé, melyen be a hegyek közé s mindinkább lakatlanabb helyre vezet. Egyik utitársunk, ki már járt volt e helyen, fölhívá figyelmünket amaz apróbb mélyedésekre, melyek a hegyháton egy bizonyos irányban egymásután következének. E mélyedések, mondá ő, az általunk meglátogatni szándékolt barlang egyik ágát jelzik: ha helyes e nézet, úgy e mélyedések az alag több helyen történt beszakadása által keletkeztek.

Még jó ideig haladtunk ez, ember által ritkán látogatta vidéken, hol a természet hatalmas gátakkal elszigetelvény egy darabot, önmaga uralkodik s mosolygva dacol az erdőirtók önkényével; míg végre edünk egyik pontját elértük. Több ölynyire leereszkedvén a hegyoldal, előttünk tágas, befelé mindinkább szűkülő úr tárult föl, közepén oszloppal, mely az egész boltozatnak mintegy támaszul látszik szolgálni. Az oldalt benyúló fülkék leginkább megközelítik a góth-rendszert s csak az kár, hogy az ívek s oszlopok a szélességgel nem arányulván, meglehetősen rövidek; falai csepegőköbül állván, nedvesek. A szorgalmas kutató

tekintve, nagy lehet, de téves a nép azon hiedelme, miszerint a tő 200 öl mélységű. Sötét színe, kellemetlen szaga és íze miatt a nép babonás félelemmel viseltetik e hely iránt s azért nevezé »Pokoltó«-nak. Innen foly ki a bővizű magyar-igeni patak.

Hogy e hely meglehetősen magasságban fekszik, tanúsítja az itt bőven található »Vaccinium Myrtillus« növény, mely csak a magasabb hegyoldalakon tenyész.

A Pokoltó közelében van még egy barlang, melyet azonban nem találhattunk föl, de e helyett egyik esüsről megpillantott az offbenányai ére-

hegyek egyikét, mely a háttérben nagyszerűleg egészíti ki a tájképet, melynek élénkségét nagyban emelék a hegyeken elszórva látható apró gabnaesürök, hol a nép az oldalakon természetű silány gabnát télig tartogatja, mikor aztán a hó leestével kis közű szánkán a völgybe szállítja.

Sr. Ö.

A növények.

— Eredeti elbeszélés. —
(Vége.)

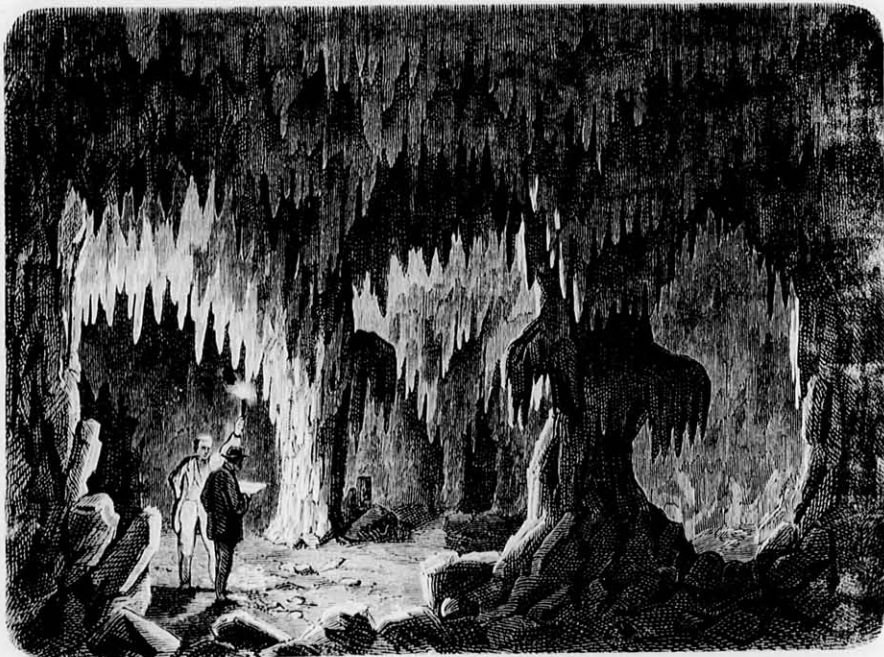
VIII.

A földesúri lakban már nem úgy állott a világ, mint azelőtt. Órhalmi Máté alispán urat mindjobban elszomorította ez az új világ. Egész hónapokig ki sem jött szobájából. Etelkát nem is említették Kál-

mán előtt a tisztartóék, miután tudták, hogy már mindent tud. Bár sohse tudta volna meg!

A fiatal őrnagy harmadnap már ismét Vámosiban volt, állomásán; szülőitől sirás, zokogás közt vált meg, s meg kellett ígérnie, hogy mielőbb ismét meglátogatja őket.

Alig szállt le lováról, eszeveszetten szaiad eléje Cserhalmi szolgája és jelenti, hogy a nagyságos úr a mint a vadászatról hazajött, halálosan megbetegedett s most neki a városba kell sietni orvosért.

A Basericuca (kis templom) Erdélyben. (St. Ö. rajza után.)

találhat itt kovesült csontokat, sőt egy-egy őskori esigát is.

Egy órai ittmulatás után siettünk a Pokoltóhoz, mely 1 1/2—2 órányira van e helytől. Végre kedélyes gyaloglás és lovagolás után egy vulkáni képződésű, hegyesücsök által környezett katlanba értünk, melynek oldalain sudar bükkfák emelkednek, gyönyörű sötét zöld színt kölcsönözve a tő vizének, mely kimerítve szintelen, kellemetlen szagú s kesernyés ízü, miért is az állat nem issza. Mélysége, a hegyoldalak által képezett szögöt

— Maradj, majd én hozom el az orvost! — szolt az őrnagy és visszaküldte a szolgát, maga pedig lovára pattant s a legsebesebb vágatással száguldott a város felé.

A szolgálta tudósította a nagyságos asszonyt, hogy Bogdy Kálmán őrnagy úr küldte vissza s maga sietett az orvos után.

— Mily nemesszívű ember! — sohajtá Etelka, és nehéz könnyeseppek peregetek alá sápadt arcán.

Egy óra múlva az orvos és az őrnagy együtt érkeztek meg.

Etelka zokogva nyujtá kezét az őrnagynak. Kálmán el nem taszithatá a nyujtott kezét.

— Úgy látszik, nem boldogabb nálamnál! — gondolta szomorún.

Cserhalmi betegsége nem volt mulékony baj. Hülés következtében roppant láz fogta el és az orvos sem kétségbe ejteni, sem vigasztalni nem akarta nejét. Mint mondá, éjjel fog bekövetkezni a válság ideje és ha ezt túléli, meg van mentve. Addig enyhítheti a bajt, de nem segíthet.

A beteg magán kívül feküdt ágyában. Az ágy szélénél Kálmán és Etelka állt. Margit szobájába vonult. A haldokló ágyánál nem volt oka örködni Etelka és Kálmán fölött. Az orvos, midőn szorosan megsabta a teendőket s megvizsgálta némileg a búslakodó nőt, távozott.

Kálmán és Etelka egyedül maradtak a beteg körül.

Cserhalmi magán kívül feküdt ágyában és szemeit sem nyitá föl. Néma esőnd uralkodott a szobában, s csak a beteg nehéz lélekzete hallatszott, de pillanatonként mintha egészen elállott volna. Arca beesett, halvány volt, szemei besüppedtek, inkább halotthoz, mint élőhöz hasonlított.

Etelka körül fogorni kezdett az egész világ, szédült; közelében lenni annak, kit úgy szeret, és szeretni azt, kit a végezt két szerető szív közé sodort. Megróttá önmagát, hogy gondolatait nem tudja e pillanatban egészen a betegnek szentelni, s igyekezett erős lenni. Összekulesolta kezeit s imádkozott férje meggyógyulásáért. Kálmán úgy tekintett rá, mint a szelidség anyglára, s feledte, hogy egykor fény után való hiu törekvéssel vádolta.

A beteg ismét lélekzett, majd újra hátradőlt és már azt hívék, meghalt.

Ekkor éppen éjfél volt, s csak ők ketten virasztottak a beteg ágyánál.

— Halott! — susogá Kálmán, és e percben ijedten ugrott a halvány hölgyhöz, ki alétlan rogyott össze.

Kálmán felölelte s a pamlagra vitte. E szomorú pillanatban karolta át először a forrón szeretett lényt, ki mindig elérhetlen magasságban lebegott előtte. Megállt mellette és elmélázva nézte. Olykor lehajolt hozzá, megfogta kezét, megérinté homlokát s várta első mozdulatát. Az ágyban fekvő betegről egészen megfeledkezett.

Cserhalmi nem sokára fölynitá szemeit, s a mint az őrnagyot meglátta maga előtt, megrendült. Lassan fölemelkedett s meredten nézett maga elé, mintha gondolatait akarta volna rendbeszedni. Aztán mély, fájdalmas sohajjal ment a beteg ágyához.

— Úgy látszik, itt a válság órája! — rebegette.

— Ha ezt átéli, fölyógyul! — mondá az orvos, és Kálmánnak most eszébe jutott az orvos mondása.

Cserhalmi fölynitá szemét és halk hangon suttogá:

— Őrnagy úr! Ha meghalok, ne hagyja el nőmet, legyen védelmezője!

Többet nem szólhatott, lélekzete megakadt, most már igazán azt hitték, meghalt.

Siri esőnd állott be ismét. A lámpa kétes fényét a reggeli szürkület világa kezdte elhomályosítani. Etelka és Kálmán hosszasan néztek egymásra és elfojtott lélekzettel hallgatták a haldokló lehelését.

Vajjon várta-e itt valaki a halált, mely egye sithetett volna két szerető szívet?

Az őrnagy leült egy székre, s kezét fejére hajtotta. Ott volt az az ember, ki boldogságától megfeszott, és most vívódik a halállal. Oly közel van egy másik élethez! Ha meg fog halni, ő lesz boldogságának egyedüli örököse. Nincs hatalom, mely attól megfoszsa. És talán már a jövő pillanatban meg fog halni! . . .

Etelka egészen a beteggel volt elfoglalva. Egyengette feje alatt a vánkost, megtörülte verejtékes homlokát, és gyakran szolt hozzá aggdó hangon.

— Nagyon szüvend! — mondá egyszer az őrnagynak.

— Fölkeltem az orvost! — felelt Kálmán és eltávozott.

Nem sokára visszatért az orvossal.

— Az ablakoknál már a kelő nap küldözte be sugarait.

Az orvos hosszasan vizsgálta a beteget, figyelmesen megtapintotta ütérét s lehajolva hallgatta a szív verését.

Az őrnagy összefonta karjait s ott állt az ablaknál, a hajnali táj szépségeit nézve.

— Csöndes és nyugodt! — szolalt meg egyszerre az orvos. — Hála istennek, jobban van. Erősen hiszem, hogy életben marad.

Etelka térdre borult és imádkozott.

IX.

A huszárezred már sokáig pihent. Kálmán nem is lepte meg a parancs, mely rövid idő múlva hareba parancsolá. Jöhetett volna-e parancs inkább kedvére, mint éppen most? Hisz oly szívesen indult a hareba, oly bátran a golyózápor elé. A mitől mások irtóznak, az rá nézve a legkedvezőbb sors lehet: a halál.

Másnap diszruhájába öltözött és búcsút vett Cserhalmiékától. A beteg még mindig ágyában feküdt. Ettől a legszívélyesebben búcsúzott el. Etelkának kezét szorította meg és halkán susogá: »A boldogabb viszontlátásig!« és szeméből egy köny hullott alá. Margitnak kezét szorítá meg s megköszönte iránta mutatott szíves rokonszenvét. Egyszermind kérdezé, ha meg van-e vele elégedve?

— Meg voltam győződve! — mondá Margit.

— És még be nem végeztem művemem. Kegyed nem sokára meghalja majd, hogy mint tud meghalni egy nem-nemes ember is!

— Oh! ön nemes, nemes, százszor nemesebb minden nemes embernél, kit valaha ismertem. Ne haljon meg, Kálmán, hisz önnek élni kell, ön élni fog!

— Mi haszna van az én életemnek? Mi szükség van a boldogtalan emberekre?

— De hisz ön még boldog lehet. Vegye észre, ki önt évek óta szereti, ki önt mindenek fölé helyezé. A legelső családok ivadéka, a legünnepelebb hölgy szívesen nyujtja önnök kezét. Kálmán, megértett engem? . . . Ne vessen meg!

A fiatal őrnagy részvétellel nézte a még mindig ragyogó szépségű, büszke hölgyet, ki annyi férfit látott lábai előtt, és most szívének nem tud parancsolni. Hányan ragadták volna meg örömmel a kis kezét, hányan fogadtak volna örök hűséget!

Kálmán egy darabig némán, szólanul állott, aztán mély fájdalommal így szolt:

— Margit! Vajha imádkozhatnám, vagy legalább hazudhatnám ezt; de kegyed tudja, hogy én más szeretek és örökre szeretni fogom. Bocsásson meg!

A fiatal őrnagy megcsókolta Margit kezét, s aztán hirtelen távozott.

Margit sokáig nézett maga elé és gondolataiba látszott merülni, aztután így szolt:

— Megérdemlem sorsomat. Nem akartam, hogy ő boldog legyen, és ime, én is boldogtalan vagyok!

Cserhalmi Gábor uram egy-két hét múlva teljesen fölépült és diéskedve beszélt el mindenkinek, hogy neki milyen anygali felesége van, hogy egyedül az ő ápolásának köszönheti életét. Etelka pedig csak annyit mondott, hogy kötelessége volt. Szomorú napok következtek. Etelka nagyon

örvendett férje fölyógyulásának, de azért ez öröm mellett is hervadt, mindinkább halványabb és halványabb lett, s oly magába zárkózott, hogy Cserhalmi már komolyan neheztelni akart, hanem a szomorú hír, mely Órhalmáról érkezett, véget vetett neheztelésének.

A hír Órhalmi Máté halálát jelenté. Az öreg nemes el nem szívelhette, hogy most már a paraszt is olyan úr, mint Csák Máté unokája, és e fájdalom s a kor megemészté életét. Egyedüli kívánsága volt, hogy kedves neje mellé tegyék holttestét, mely kívánságát teljesítették is.

A temetésen a közel s távol vidék összes népsége jelen volt. Az öreg urat igen sok ember tisztelte, szerette. Bogdy Bálint tisztartó uram mint igaz jóltevőjét siratta meg az elhunyt nagyságos urat. A temetés után Margit kisasszony és Etelka magukhoz hívták az öreg tisztartót s biztosították, hogy hivatalában ezután is megmaradhat, s az egész birtok igazgatását és kezelését rá bízzák. Kálmánról is kérdezősködtek, hanem az öreg úr mísem tudott a rosz fiuról, ha csak ezután nem hall valamit.

— Furesa idők járnak most, nagyságos kisasszony! Azt sem tudja az ember, ha jót reméljen-e, vagy roszt várjon? Én részemről a legjobbat hiszem, annyit azonban tudok, hogy ha Kálmán fiamat valami baj éri, nem élem túl!

* * *

Cserhalmi Gábor uram egy reggel megilletődve lépett be a hölgyek szobájába.

— Ismét szomorú hírt hozok! — mondá a föld-birtokos.

Margit és Etelka föl sem pillantottak. Mi szomorú hírt hozhat még számukra?

— Olvassátok! — szolt, és egy hírlapot nyujtott át.

Etelka a mint belepillantott, göresösen szívéhez kapott s visszaomlott a székbe. Azután elfüfte arcát és sirt keservesen.

Margit erősebb természetű volt, és végigolvasta a közleményt, de végül könyekre fakadt.

— Egész végig olyan volt, minőnek hittem. Nemes a síríg!

A tudósításban le volt írva az i . . . i esatában mily vitézül hareolt Bogdy Kálmán huszárezredes. Egész sorok hullottak le előtte. Nyolc seb borítá testét, míg végre egy golyó szíven talált. Zsebében, közel szívéhez, egy areképet találtak. A golyó a képet is áthasítá, s éppen arcát tette fölismerhetlenné.

Az öreg Bogdy Bálint tisztartó urnak pedig igaza volt, nem sokáig élte túl fia halálát. Egy reggel halva találták szobájában.

A szomorú napokban Margitnak, Etelkának s a tisztartóéknak társuk akadt a hazában, mely nem sokára szabadságát, függetlenségét s számos elhullott fiát gyászolta.

SZÉPFALUDI Ő. FERENC

A gyermekkor s a fenyeserdők....

A gyermekkor s a fenyeserdők

Jövénék el meglátogatni:
Hallom a lombok halk zugását,
És a homály úgy vonz, ragad ki.

Érzem, a mint hő lelketem a
Fenség szelid ábrándja vonja;
Keblem dagad a boldogságtól,
S egy felleg sem száll homlokomra.

Bolyongok a hit s álom karján,
Tündérek játszi seregét leveve.
Testvérem minden kis bogárka,
S elrejttem őket a fityesbe.

Püizzzenésben, szélrezgésben
Titokzatos meséket hallok
Tündérkirálynők életéről,
S mily fényes az ő birodalmok!

Séjtések édeshangú nyelve
Beszél hozzám egy szép jövőről,
Hol szeretettel s kincsessel rakva,
Ittas leszek az üdv- s gyöngyörtől.

S a suttogó fák minden árnya
Hajlongva máris felém lebben;
Bírodalomná lesz az erdő,
S én a hatalmas király ebben . . .

És mindezt most egy koldus nézi,
Nézi, mert benne magát látja,
Önmagát látja, a mikor még
Épp volt lelkének hópalástja!

Am e palást most rongyos, síros,
Az élettől s az emberektől!
Adjatok lút, ha tudtok, újat,
Oh! gyermekkor, s ti fenyesersedő!

BENEDEK ALADÁR.

Széchenyi kora s műveinek hatása.

II. (Széchenyi működése és Kossuth.)

A »Hitel« ajánlva a haza leányainak, ostrom alá vette a légész meggyőző lövegeivel az előítéletek azon bástyáit, melyek mögött a magyar nemesség magát erősenek, szabadnak és meggyőzhetlennek hitte; és lövegeinek üdvösen romboló erejétől, új életbresztő trombitájának harsogásától leomladoztak a százados előítéletek Jerikó-falai. Hadat üzent Széchenyi az ötszáz éves hűbérrendszernek, megmutatva, hogy a föld, melyet a nemes ember tulajdonának lenni vél, nem az övé; mert azt sem el nem adhatja, sem hitel hiányában kellezőleg be nem ruházhatja, mert majdnem valamennyi nemesi birtok régibb királyi adományok által pörrel meg van támadva, a többi fölött is Damokles kardja függ; nem kerül-e elő valamelyik poros archivumból egy ócska oklevél, mely a birtokosnak tulajdonát kétségessé teszi; tehát a földesúr nem hogy urala lenne a maga földjének, hanem megfordítva: a föld az ő ura, melyhez hozzá van láncolva. Hadat üzent a »Hitel« a csalókat, a rossz fizető adószoktak tartogató, hosszadalmas magyar pörrendszernek, a »prima nonus« bő bundája fürtei ráncai közt bujkáló kiváltságoknak. Megtámadta a paraszt robotmunkáját, s dézmáját mutogatva, hogy az Ixion kerékfogatásához, Sisyphus kötolásához hasonló ingyen kényszermunkán s dézmán nincsen áldás. Megtámadta az ország- s megyei utakra minden rendszer nélkül pazarolt jobbágymunkaerőt (milyenkor némely mostani görbe vasutak), melylyel a három évenként változó főbírák s alispánok csak saját lakaik felé igyekeztek a kútakat készíttetni s jó karban tartatni.* Megmutatta, hogy hátramaradásunknak nem — miként a nemzet eddigelé hitte, — a kormány, hanem mi magunk vagyunk az oka, kik csak a multakon andalgunk s keseregünk, hogy a magyar nemzet Mohácsnál sárba sülyedt. Tekintünk inkább és bizzunk a jobb jövőben, s e vigasztaló szókkal végzi művét: »sokan azt mondják: a magyar volt; én azt hiszem, a magyar lesz.«

A földesurak és öreg táblabírák seregét a »Hitel« boldog álmaikból fölriasztá, s rákiabálták a reformátorra, miként ezt az ósdiak, érdekekben sértekkel évezredek óta szokták, mikor valaki az ő darázs-fészkükbe nyul: »Feszítsd meg! . . . Megkérték testületileg gróf Dessewffy Józsefet, hogy ő ki tud könyvet írni, érti a latin klasszikusokat jobban, mint Széchenyi: írjon a »Hitel« ellen. Dessewffy »Taglatat« alá vette a »Hitel« állításait s igyekezett kimutogatni, hogy az ősiség a magyar nemzetiség egyik palladiuma, mert ha törvénytelen szabad lenne idegeneknek s nem-nemes embernek is földet birtokolnia, ezek idővel kiszorítanák a magyarokat.«

*) Gyermekkoromból emlékszem egy paraszt ember panaszára. »Tegnap — úgy mond — a vármezeje hajdúja kiharcolta a Sárvizhez síncot ázni, az uraság hajdúja robotra, a kisbíró a falu kovácsának műhelyéhez, az egyházi a papnak szántani; négyfelé nem szakadhatam: egyikhez sem mentem.« S lehet, hogy e szegény ember mind a négy parancsnok megverte; mert a közpazaratot, ki csak egy fokkal fölébb állott, mindenki ültette átötte is. Midőn az 1836-diki törvény az urasági kezéből kivette a botot, volt sopánkodás: oda a fegyelem, oda a tekintély!

ritának a magyart a maga országából; aztán míg a »Hitel« a robot és dézma ellen izgat, kárpótlást — ezt a »Taglatat« huszonhat helyen isméli — a vesztett urbérért nem ígér. Széchenyi emez okoskodásokra a »Világ«-gal válaszolt s a »Taglatat« érveit egy kiforgatá, hogy a lesújtott apa mellett szép reményű fia: Dessewffy Aurél, Emil és Marcell hiába emeltek szót. Széchenyi nem a vármegyeház ablakából nézte a világot, hanem gyakran megfordult Angliában, Németországban, bejárta — és pedig gyalog — Franciaországot, mint a méh, gyűjtve hona számára a hasznos tapasztalatok mézét. A kis irodalomban, melyet az akkora hallatlan, most is majdnem példátlan, hamar egymás után három kiadást ért »Hitel« keltett, legérdekesebb volt a »Balítéletek«, irta s az ausztriai sajtótílalom miatt nyomatta Bukarestben b. Wesselényi Miklós.

A mit Széchenyi a »Hitel«-ben szoros rendszer nélkül fejtegetett, azt bővebben, bár itt sem tökéletesen s bevégzetten, a »Stadium«-ban fejtette ki. E művet ő az 1832-diki országgyűlésre, mely az 1791. és 1827-diki országgyűlési küldöttségek munkálatait vala tárgyalandó, akarta elkészíteni, de a huzamos könyvvizsgálati herechurák miatt csak 1833-ban Lipesében adhatta ki, a nemzet teendőit következé tizenkét pontba sorozván: a hitel emelésére hozassék be a váltójog (behozott 1840-ben); az ősiség és a fiscalitás törültsék el (eltörültsék 1848-ban). E kettős pontnál különös, hogy a gróf, ki magának Angliát szerette mintául venni, az országgyűlési előmunkálat azon indítványát, hogy a magyar főrendek és családok számára százhusz majoratus rendszeresítsék, elfogadta. Tovább: mondassék ki a nem-nemesek birtokszerezési s hivatalképessége; (kimondott 1843-ban); s a haza polgárainak a törvény előtti egyenlősége a zsidókra nézve csak 1868-ban mondott ki; azután, hogy a jobbágyok az urbéri pörökben ne a megyei fiskus, hanem önmagok által szabadon választott ügyvéd által képviselthessek magukat (meglett még 1836-ban); a házipénztár és az országgyűlés költségeihez mindenki birtokaránylag járuljon; mert 1832 előtt nemesek a megyei követek, de a mágán földesurak országgyűlési költségeit is a paraszt fizette; a házi s hadi adó közös terhebe a nemesség eskis 1848-ban vonatott be. A fő közlekedési vonalak az országgyűlés által jelöltsenek ki, s létesítésük- és főtartásukra mindenki egyenlőn adozzék. A folyami-, kö- s vasutakat a derék gróf igen helyesen — az országtest egészének vérforgalmának tekintvén, — az 1847-diki országgyűlésnek benyújtá országos úthálózat tervét, melynek jelen vasútüzelminkben vajha inkább szellemét, mint némely urak önző szeszélyeit követünk.

A monopoliumok, a regalék, céhek, limitációk törültsenek el. A regalék maig virágnak, a céhek hervadoznak; a husz, zsemlye-limitatio még főtartatik. Ennyi emlott le, ennyi áll még a régi alkotmányból.

Ezekben állítá föl Széchenyi a logikai egymásután az érdekek összeolvastására, a nemzetet érdekelésére: »szabad, biztos birtok; ez megelőző jó törvény; ezt megelőző zsemlyelődés; ezt megelőző összpontosítást*); ezt megelőző kedvessé tétele a hazának, s a haza központjának, Budapestnek.«

*) Gróf Dessewffy Aurél így jellemzi Széchenyi központosítási céljait: ő nem azon kormányzati központosítást akarja, mely a helyhatósági jogok tetemes részét elnyeli, hanem az ő eszmévilágában már régen friss életet folytató gépen: anyagi középpont: az állóhídban összerórt, vasutak, csatornák által a legközelebbi pontokkal összekötött, gazdagság, bőségű varizsolt Budapest; szellemi középpont: maga a tisztelt gróf és elvrokonbarátai; eszközök: a nemes gróf iratai, a helybeli egyletek és intézetek; hatáskör: a vélemények elköszítése, a magas társasági élet magyarosítása, s országgyűlésen a főrendi tábla alkotmányos ellenpótlója.

Valamint a »Hitel«-t, úgy a »Stadium«-ot sem értették a Verbőzei és a latin klasszikusok sajközésében fölnőtt öreg táblabírák, csak szidták és anathemázták. Annál inkább rajongott az új eszmekört az ifjuság, s nem ugyan mindjárt, de tizenöt év múlva mindenki ellepott az indítványozási s alkotmány-reformdüh, melyekből mint legnevezetesebket kiemelem 1846-ban a szatmári tizenkét pontot, s a pesti ifjak 1848. márc. 15-iki tizenkét pontját: mit kíván a magyar nemzet? Eszembe jutott egy fiatal francia, ki 1792-ben megszólítja tudós barátját, kit a klub megbízott új alkotmányterv készítésével: »nem mutatnád meg nekem Solon vagy Licurg alkotmánytervét?« És eszembe jutott Charondas lokrii törvényhozó, ki meghagyta, hogy a ki az alaptörvényeken változtatni akar, a népgyűlésben nyakán kötéllal jelenjék meg, hogy ha indítványa el nem fogadtatik, tüstént fölakasszassék.

Az 1832. év legvégén megnyílt országgyűlésen a követek táblája a »Hitel« nyomán, az országgyűlési küldöttség munkálataiból elsőben is a kereskedelmi ügyet kívánta tárgyalás alá venni; de a kormány sokkal tapintatosb akarata, hogy minden egyebek előtt az urbéri, a kilenc milliónyi jobbágságnak a földesurakhoz viszonyra rendeztessek, győzött. E tárgyalásokban, valamint a közbejött vallás- és vallásszabadsági sérelmek vitáiban, Széchenyi csekély részt vett. Inkább terjeszté a gőzhajózást, hogy Budapestet Konstantinápolylyal s a világkereskedéssel közlekedésbe hozza; előkészületeket tőn a Buda és Pest közti állandó hid építéséhez, s foganatosítá az aldunai Vaskapunak hajózatotvá, vagy a mennyiben ez meg most kivihető nem lenne, egy parti út építése által a folytonos közlekedésre alkalmassá tételét, és örvendezett, hogy a lánchiddal s a közlekedési eszközökkel a csökönyös nemesi nem-adózás részét üthetett. De az 1839—40-ki országgyűlésen, mint a mérsékelt ellenzék feje, tevékeny részt vett a főrendi tábla tanácskozásában. Midőn ez országgyűlés vége felé, több celebritás közt, az ifjuság nevében néhányan a nemes gróft is fölkerítették, engedné emlékül köre metszetnünk becses arekéjét, és szónokunk fölhihvá, hogy lobogtassa és vigye előtűnk továbbra is a reform zászlóját, mi híven követjük: ő, megköszönve a haza ügyében jószándoku törekvéseinek elismerését, bizalmasan elbeszélte, hogy midőn a reform utján megindult, el volt készülve a legnagyobb küzdelmekre, akár a keresztre s máglyára, de az ósdiak, miután ellene nyíltan föllépni már nem mernek, hitvány darázsipésekkel, pasquillokkal boszantgatják. Előhozott egy nagy csomag német, magyar, versben, prózában hozzá címzett gyálázó levelet, melyekből néhányat fölolvastott, s »hagyján, ha csak személyemet rágalmaznák, — mondán, — de az én imádot, mindenekfölött szereretett, tisztelt nomet sem kimélik.«

Az 1840-ki országgyűlés a nemzetet kibékíté a kormányval, és Széchenyi azon hitben, hogy a kormány saját érdekében is a reform terére lépve, az ő izgatásának ideje lejárt, akkor 1841. elején, Kossuth lépett föl a »Pesti Hirlep« hetenkint kétszer megjelenő számaiban, vezércikkeit mint megannyi tüzes bombákat szórva az arisztokrácia által féltékenyen őrzött kiváltságok várába. Az egyikben különösen e szók gyujtottak: »veletek ha akarjátok, nélkülletek, sőt ellenetek, ha nem akarjátok.« Széchenyi »Kelet népe« könyvével akarta fölgnni Kossuth izgatásainak szerinte kártekonny hatását 1842-ben. A nemes gróf elmondá a maga reformátori föllépésének eredetét, indokait. »Mily sokszor láttam megboldogult atyámat még mint gyöngye fiú, búba merülve, s később tudám meg, hogy nemzetünk alacsony létét gyálázta. És mióta annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint »magyar,« reménytelen szállott sírjába (1820.), meg nem szűnőleg hasonlítottam más nemzetek életjeleit a magyarnak életfonalával össze, mikép kiismerném: van-e még föltámadása körül remény,

vagy nincs többé? Így lön, hogy 1825-ben, kimondhatlan több napi belküzde után, és csak mikor látám, hogy senki magas nézőpontról, mint én, nemzetünk állását nem fogja föl, vagy ha igen: nem mer, s újraöntés helyett mindig csak nyomorult foltozás van napirenden, bizonyos órában megesküdtem magamnak, hogy miután világosan mutatkozának lelkem előtt nemcsak a föltámadásnak, de nemzetünk egykori nagy kifejtethezőségének is legbiztos jelei, mindent el fogok követni, habár magam maradok is, habár vesznem kell is, mit e kettős célnak elérésére lelkem sugall. Annyit azonban mondhatok, hogy semmit sem tettem rögtönzéseként vagy pillanatnyi fölhevülésből; de minden lépteim, tetteim előre kiszámított tervnek szüleményei. Mert nem szenvedelemből, de a kötelesség iránti elszántsággal léptem a nyilvános élet mezejére, s mert általában a magyar nemzetet inkább a jövőben szerettem, mint a jelenben.

Széchenyinek nagy és mindent alárendelő törekvése emnélfogva: »a magyar faj biztosítása s nemesb kifejtése vala; az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajtóságait mint ereklét megőrizni, eddig nem ismert alakokban kifejtetni s végecéljához, az emberiség feldiesítéséhez vezetni. Minden jelenetek jövődől fényt mutatnak, s előre látható, hogy a kised makkból, ha nem romlott, idővel termő tölgy lesz, csak senki el ne gázolja.«

Miután szerző eddigi reformjainak rendszerét kifejté, áttért Kossuth izgatott modora és taktikájának kárhóztatására. Dicsérte Kossuth jó szívet, lángoló hazafiságát; de azt vélte róla, hogy a milyen nagy poéta, oly rossz politikus; elméjében idealista, szívében tulérzékeny, jellemében hatás-és népszerűségvádlós, s egész idegrendszerre beteges. Modora rossz, mert az érdekeket élére, s egymással szembe állítja. Midőn a tulajdonjog tiszteltét hirdeti, másfelől úgy látszik, hogy annak megtámadására izgat; míg a kormányt haladásra nógatja, másfelől annak tekintélyét ássa alá; midőn a közvéleményről beszél, a tömegek rivalgásait érti alatta; midőn egyfelől a nyilvánoságot dicséri, a más nézetűek terrorizálására s elnémitására törekszik. Taktikája rossz, mert kényes és kivihetlen dolgokat tol előtérbe, vagy egymással ellentétes indítványokat köt össze, melyek egyike a másik hatását lerontja, stb. Leginkább pedig az alkotmányos Magyarországnak az abszolút Ausztriávali vegyes házasságát és a velünk együtt lakó többféle népfajokat hangsúlyozza, mely igen kényes állapotokat Kossuth egészen figyelmen kívül hagyja.

Kossuth a maga válaszában többek közt így szól: »Gróf Széchenyi újait a kornak üterére tevő, s megértette lükteéseit. És ezért tartom én őt a legnagyobb magyaroknak, mert nem ismerem más senkit históriánkban, kiről elmondhatnók, hogy százados hatásra számított lépései sem korán, sem későn nem érkeztek. Őt a kor szükségéinek hatalma alkalmas perében ragadta meg. Ő korának nyelve lön, s a nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik; s ha nem hibáztam, a fölfogásban kettő van, mi belőle következik: egyik az, hogy a ki korának óramutatója, az korának nem Prometheusa, tán inkább őt teremté a kor; dajkája lehetett a jövődönök, kapos a tegnap és a holnap közt; de ha ugy gondolkozik, hogy az óramutató teremté az időt s mindig anynyi időnek kell lenni, mennyit ő mutat, holott éppen azért, mivel az idő örökké halad, az óramutatónak okvetlen előbb-utóbb el kell késnie: a

ki így gondolkozik, éppen azon szempontot veszi el, a mely hatását föltételezi, kombinációból kiforgattatik, s a hazai mozony haladását csak hátulról nézi. A kinek népszerűsége nincs, hasonlít a mágnestűhöz, mely a hajónak utirányt mutat, de utnak nem indíthatja. A népszerűség csak azt karolta föl, a ki szól és tesz azon irány-

Orániai Vilmos.

ban, melyet a hazafiság jelölt ki. A népszerű ember is csak annyit tehet, mennyit az óramutató, mely nem teremti az időt, hanem tudtul adja.» (Ezeket Kossuth 1842-ben mondta, 1848—49-ben tettleg bebizonyította.)

Emlékezőink Széchenyinek 1840-ben a förendek tábláján a vallászabadságról mondott szavaira: »Az eszme, mint a tóba vetett kő, a part felé nagyobb gyűrűket hajt; mint a lavina, mely a hegytetőről alágyördülve, mindegyre nagyobb lesz,

izgatott, folyt, s ekközben mondá Széchenyi, tekintettel a nemzetiségi elkeseredett izgalmaakra, 1842-diki akadémiai elnöki megnyitó beszédében, s még nyiltabban 1847-diki »Programmtöredék«-ében, ama jósszavakat: »a magyar nemzetiség, melyért oly sokáig, oly emberségesen, oly hűn s már-már 2 émi sikerrel vívtunk, alkalmasint utolsó agóniáját éli.«

Az Európát megrázó 1848-diki események Kossuthot és Széchenyit, saját pártjaik élén, mint követeket, az országgyűlésen találták, midőn az alkalom ügyeit megragadása által Kossuth a maga nézetét emelte uralomra, s az »ész embere« némán megadta magát a »szív emberének.« De midőn 1848 szeptembere közepén Jallasics a magyar földre beittött, másfelől a szerbek, oláhok s kis részben a tótok közt és a magyarság ellen kiütött a láz, melyet Széchenyi évekkal előbb megjövendölt, az ész emberének megtört esze, szíve, s miként egy második Prometheus vöröz szívet szemlélte szomorú menhelyéről, hogyan tapossa az ő ültetvényeit az abszolutizmus, mignem e keserű látványt, magára nézve agya szétrobbantásával vetett véget.*) A szív emberének pedig szíve a roppant katasztrófákban nem tört meg, hanem helyén állt, mignem arról a nagyobb erőhatalom által leszorított, azután pedig a magyar név dicsőségét három világrészben, hol még nem ismerték, meghordozva, jelenben, mint a magyar nemzeti reform másik Prometheusa, a távolból nem kis fájdalommal szemlélte, hogy az ő 1848-diki ültetvényeit is miként nyesegetik, vagdadják mind jobban; de nem esekély reményével egyszersmind, hogy azok újra kihajtanak, s dűsában, mint valaha, fővirárganak.

HÖRE LAJOS.

A hollandi szabadságharc 1572-ben.

A kis Holland ez év ápril 1-ső napján nagy nemzeti ünnepet ült: hazája fölszabadságának háromszázados emlékét. Nagy fényvel és ünnepélyekkel ülték meg ezt mindenütt, de egyszersmind nem zavarok nélkül, mert az ultramontán párt izgatott az ünnepély ellen, minthogy Hollandia háromszáz év előtt nemcsak a spanyol igtát rözta le, de visszatért a protestáns valláshoz is.

Az egész németalföldet a XVI-dik században a spanyol iga nyűgözte le. II. Pülöp, a vakbuzgó katolikus fejedelem Németalföld leigázásához még a protestáns vallás kiirtását is hozzáfoglalta, s fővezére, a kegyetlen Alba herceg éppen olyan ember volt, ki a zsarnokság kezében kedves fegyvernek látszott. Mit tett Alba herceg Hollandban? azt itt elmondani alig lehetne, de a legrövidobbre vont történeti közlő könyv is elmondja.

Az elnyomott országból egymásután menekültek ki a hazafiak, s mindazok, kik féltek a vérpadtól. A kimenekültekből lettek aztán azok a tengeri kolosok, kik 1572. ápril 1-jén Briel város elfoglalásával megkezdték a szabadságharcot s Orániai Vilmos által gyámolítatva, kivívták hazájok függetlenségét, melyet aztán 1648-ban a westpháli béke köztársasági formában erősített meg.

A hollandi menekültek Angliában állapították meg eljárásukat. Számos hajó fölött rendelkeztek, melyekkel a hollandi partok körül sok nyugtalaniságot okoztak. Midőn 1572. tavaszán bizonyos hír érkezett a fölöl, hogy Orániai Vilmos Németországban már tekintélyes sereget toborozt össze s a Maas vizön át fog Hollandba nyomulni, a mene-

Dinnye- és orgona-kaktuszok.

s rohan alá, mignem a völgyet elérí. «A jó Széchenyi — miként Faust kalitkájából az ördögöt — előidézte, de rohamait föltartóztatni hűn kísérletre meg, s ez őt magát is szétépte.

Az elvtusa az »ész embere« Széchenyi, és a »szív embere« Kossuth közt azután is, hogy Kossuth a lapszerkesztéstől visszalépett és a védegyelet terén

*) 1843 tavaszán egy »Széchenyi« nevű új gőzös katalna Gönyöndől szétpattant, szerencsére a nélkül, hogy valakit megsértett volna. A »Jelenkor«-ban maga Széchenyi e humoros cím alatt közölte ez esetet: »Széchenyi szétpattant!« Ki hitte volna, hogy 17 év múlva Széchenyi szétpattantja Széchenyit?

kültek, kik addig nagyjára a hajók kalauzolásával foglalkoztak, negyven hajóval mintegy ötezen vitorláztak be a Boorne szigeten levő brieli kikötőbe, Lumey admirál vezérlete alatt. A városban nem volt spanyol katonaság, de a kapukat becsukták. A váratlan meglepetésben a polgárság leginkább vagyonát féltette a tengeri koldusok ellen, s míg azokat rejtegették, a támadók ostromolni kezdvén a kapukat, rövid ellentállás után el is foglalták a várost. Öt nap múlva érkezett meg a spanyol katonaság, hanem a mint Briel alá értek, a fölkelők az előre elkészített zsúlipelket fölynyitották, s Alba herceg katonái, és hadi szereti viz alá kerültek. A fölszabadítás további művét Orániai Vilmos hajtotta végre, kit magába-zárkóztott természeteért a történelem »hallgatag Vilmosnak« is nevez. Orániai Vilmos (1533—1584.) nagytényű családból való, s Hollandban is örösi birtokai voltak. V. Károly császár a protestáns szülőkől származott Vilmost katolikus vallásban nevelte, s igen kedvelvén, sok kitüntetésben részesítette; kegyébe ajánlta fiának és örökösének, II. Fülöpnek is. De Vilmost éppen Fülöp kegyet-

emlékezetes napot. Brielnél hajókon ismételték a 30 év előtti jelenetet jelmezesen, nem feledkezve meg egy óriás »szemüvegről« sem. A hangulat — mint egy tudósító mondja — olyan volt, hogy II. Fülöpnek és Albának földben nyugvó hamvait is megrázkódtaták a szabadságszeretet üdvkiáltásai által.

Ugyanekkor tették le a szabadságharc emlékoszlopának alapkövét is. Maga a király és a trónörökös helyezték le, s a király így szólott: »Uraim, hasonló napon sem engem, sem családomat nem kell ünnepelnetek. Részünkről csak egy hálás, elismerő gondolatot, és »djen a haza!« kiáltást ohajtnunk.«

Oly növény, mely egy birodalmat megrontott.

Nem lehet Mexikóról írni a nélkül, hogy egyik növényéről, a *maguey*-ről ne szóljunk, mert ez már önmagában is képviseli ezen ország gazdagságát és sajátságosságát. A maguey azon növényi alakok közé tartozik, melyek csak Amerika forró

volt az indusoknak, s ezek még hagyományaikban is beszélik, hogy a pulque volt oka az azték birodalom tönkre jutásának, mert ez édes méreg elsatnyította s rossz emberekké tette őket; ennek dacára azonban még ma is iszszák, alkalmasint azon nézetben, hogy rosszabbak már úgy sem lehetnek.

A növény virága nem teljes kehely; virágszárából vízszintes irányban csutkák nyúlnak ki s ezek végében vannak a tulajdonképeni virágok. Humboldt a magueyt az ananászok csoportjába sorozza, Linné pedig az Amaryllis-család agavéi közé, s a mai botanikában most is így találkozzunk vele.

Az agavének összes hatása a szemre nézve borzasztó; benne mint növényben van képviselve ezen ország merev geológiai jellege s külsejében semmi vidító, vonzó nincsen, mint például más oly növényekben, melyek meztelen sziklák közt nőnek. A festészek számára igen bajos lenne a magueyt tájképeiken alkalmazni; erre nézve nagyon is szembeeszközök; ő mint egész ohajt tárgyalatni, nem pedig mint részlet. Ennek dacára, vagy talán éppen

Vasárnap délután falun.

len politikája szakította el a mindenható császártól, s költötte föl benne a rokonszenvet a protestánsok ügye iránt. Midőn Alba herceg küldetett a hollandok nyakára, Vilmos elhagyta Hollandot s helyesen is tette, mert a vérszomjas Alba mindenütt öldölte.

A szabadságharcban Vilmos szerenésével küzdött, a hollandok kiűzték elyomóikat, de a mű teljes bevégzését ő már meg nem érthette, mert orgyilkosság áldozata lett. Helyébe a hollandok fiát, Móricot emelték, ki atyjához hasonló erélyt tanúsított.

Ez eseményeket ünnepelte meg Holland ápril 1-jén, szerteszét hangoztatva a dalt: »Op den eersten April — Verlorr Alva zum Brill;« vagyis ápril elsője volt, midőn Alba elveszté szemüvegét; Brill t. i. szemüveget és Briel, a többször említett várost jelenti. E nap még a legkisebb falvakban is ünnep volt, a nagyobb városokban pedig jelmezes meneteket rendeztek a szabadságharc egyes alakjaival és jelenetével. Amsterdam, Haye, Rotterdam, Utrecht, Leeward, Deventer, Middelhous, Briel, stb. mind kegyeletesen ülték meg az örökké

éghajlata alatt fordúlnak elő és semmiféle, nálunk ismert növénynyel nincsenek rokonságban. Még az aloe, a keleti sivatagok ezen keserű gyermeke sem nyújt fogalmat a maguey alakjáról, mindazáltal alkalmaznunk kell az aloe nevet, hogy megértethessük magunkat.

A maguey alakjára nézve óriási aloe. Rózsája 10—15 láb magas s két láb széles, tüskés aloeleveléből áll, melynek közepéből gyertya egyenesen nyúlik föl 25 láb magas szára s ennek hegyéhez tapadnak sárga, borszerű virágai, ezeryni rovar és kolibri kedvence tanyahelyei. E növény levelei több hüvelyknyi vastagok, igen porosak és ezért roppantul nedvűsok. A levelőrsza közepén, mely 8—10, fölfelé álló egyes levélből képződött, van a növény szive, melyből a virág szár hajt, s ezen szívet kegyetlenül ki kell vágni, mielőtt a virágszár kihajtana, ha azt akarják, hogy *agave-bort* adjon. Már csak e miatt is költői növény az agave vagy maguey, mert szive vérrel szerez másoknak gyönyörökét.

Az agave-bor, vagy miként a mexikóiak mondják, a *puque*, emberemlékezet óta kedvence itala

ezért, igen sajátságos képet nyújt s a ki nem szokott hozzá képzelmével együtt rózsák és nefelejcek között sétálgatni, az az agavét ezen hegyek között nagyon helyén fogja találni.

De nem külseje az, mi annyira érdekessé teszi, hanem belső tartalma.

Mexikóban utazva, messzire kiterjeszkedő pulque növény-, vagy botanikus kifejezéssel élve: agave mexicana-földek mellett haladunk el. A maguey hazája leginkább az anahuaki fensík, melynek fővárosa Mexikó. A legjobb agave-bort Apama szép síkjain termelik s az anetuskói a legjelentékenyebb maguey-hacienda (major). A »cicacual« a pulque-termesztő birtokon ugyanazt a helyet foglalja, melyet a tejskamra a tenésztelenben. Ez hosszú és hűvös szoba, falai mindkét oldalán ellátva mély, teknőszerű edényekkel, melyek fakereit fölé kifeszített marhabőrök. Ezen bördényekbe töltik az agave véré, hogy ott kiforrjon.

A maguey nedvéhez nagyon egyszerű módon jutnak. Ha az agave (mely csak tizenöt évig él) elérte érettségi korát, vagyis midőn virágszárat

akar már erősen, akkor levrőlésűjába közepéből szivert kimetszik, mi által két láb mélységű, másfél lábnyi átmérőjű növényi katlan támad, melyben most mindazon nedv összegyűl, melyre szükség lett volna a maguénak, hogy virágszárt kifejleszsze s táplálja. Az így összegyűlemelő nedvet spanyolosan agua-miel-nek (mészvíznek) nevezik, mivel rendkívül édes; naponkint kétszer-háromszor ki kell meríteni, mert máskép a természetes és elég tágas katlanból kifutna. A nedv kimergetését az úgynevezett «elachinero» következő módon eszközöli: előveszi a lopótököt s annak segítségével kiszívja a nedvet, azt a hátán levő dísznöbörtömle méregre. Erre azután a vérsző növény pórusait éles vassal vakargatva izgatja, s hogy az eleven katlan be ne nyálkásodjék, nyílását betakarja kölappal s azután folytatja körútját, egyik növényről a másikhoz, míg tömlője meg nem telik.

Telhat a dísz- és marhabőr fontos szerepet játszik a pulque készítésnél. Az ily módon nyert mézvíz az agave mustja s oly édes, hogy cukrot is lehetne gyártani. A mustnak tejszerű színe van, s ez az erjedés következtében megszárad. Hogy az erjedés gyorsabban álljon be, a must közé kevés ó-pulqueot kevernek s aztán a folyadékot nyugodtan hagyják a marhabőrökben, míg az fehéres szürke, savanykás szagú itallá nem válik, mit aztán a főváros szomszaga már hajnalban kezdenek inni, hogy estig tökéletesen lerészegedjenek. Ha a folyadék kiforrott, két harmadrésznire tömlőket töltenek meg vele s úgy küldözik szét; tömlőket azért használnak, mert a pulqueban levő szénsav oly hatalmasan működik, hogy minden más edényt darabokra szakgatna. A pulque ize leírhatatlan s hozzá kell szokni, hogy ez ital tühethetőnek tessék. Az első hónapokban azonban mindenesetre befogott orral kell inni, mint nálunk a paradí vizet, mert olyan szaga van, mely igen emlékeztet azon bőrökre, melyekben szállították. A friss pulque kellemes savanykás ízű, az ónak pedig éles, torokkarcoló ize van, az igazi pulque-ivók azonban többre becsülik az újat. Mindkét fajta azonban az orrból pezsgést okoz.

A legjobb és legkeresettebb pulque, miként mondtunk, nem édes; savanykás ize túlnyomó, s ez, valamint szeszartaloma izgatóság, szomjút óltólag, vidítólag és részegítőlag hat. Az *ilachique* a legközségesebb pulque, melyet nem művelt, vad növényből nyernék; »pulque fino» a legjobb. Sajátságos, hogy a pulque túlzottan élvezve aránylag jobban részegít, mint a borszesz vagy sör, s hogy veszekedőbbé teszi az embert, minék talán savanytartalma az oka. A pulque vegyi alkotásai: szesz, nyálkás részec, cukor, tökéletes ecetsav s méz- és hamuszíreszék.

Hogy fogalmat szereshessen róla az olvasó, mily iszonyú mennyiségben fogyasztják ezen italt Mexikóban, meg kell jegyezniük, hogy belőle csupán a fővárosban 80,000 palackkal fogyasztanak el naponként. Ide nem számítandó azon pulque, mit ananász-, eper-, narancs- s más sziruppal keverve, »compuestos» név alatt isznak.

Ennyit ezen fontos mexikói termék előállítására módjáról és fogyasztásáról.

Habár mint nemzeti ital nincs is annyira elterjedve, mint a csokoládé, mindazáltal sokkal jobban szeretik azon körületekben, hol a maguény díszlik, vagyis az anahuai főnsíkon. Rendes ivóinak arcvonásait aztán itt annyira el is savanyítja, hogy azonnal láthatni, miként Mexikóban mindenki ceettel él. A pulque, szégyenség és rótság legközelebbi szomszédok, mit be fog vallani mindenki, a ki ismeri Mexikót s annak nem csupán felső rétegeit tanulmányozta.

Mexikóban évenként körülbelül ötven millió font pulque-ot természetesen s fogyasztanak, mielő magára Pucbláras évenként negyedrésze jut. S itt meg kell jegyezniük, hogy a pulque-fogyasztás csak azon főnsíkra terjed ki, mely a tenger színe fölött 6—8000 láb magasan fekszik. Mexikó mélyebb részeiben sem maguény nem terem, sem pulque nem szállítható oda, mert azonnal megromlik, a mint a »Fierra Caliente» vagyis a forró földre jut. Mint kereskedelmi cikk, a pulque évenként tizenötezer forintot képvisel. 1858-ban százkilencven ezer pulque-kal terhelt ószvér ment be Mexikó kapuin. Azon idő óta ott háború háborút követett; s a fővárosba vezető utak ostromzár alatt voltak, maga Mexikó ismételve ostromzár alá került s a pulque-ivó lakosságának meg kellett aquaductja vizével elégednie. Porfirio Diaz ostroma alatt, mit Marquez nagyon is sokáig állott ki, miként a pulque-imádó Mexikó vélekedik, s a főváros nem annyira éhség, mint inkább szomjúság miatt ordított, mert a főnsík lakosa mítsen nélküző annyira, mint a pulque-ot.

A pulque oly régi, mint a tűzokádó Popocate-

petl. A hagyomány szerint Anahuakot hajdanában bádolatlan óriások lakták, kiket később a bevándorolt toltekek kiűztek. Mivel azonban a toltekek gyöngébbek voltak, hogysen az óriásokat legyőzhessék, ez okon eszelhez folyamodtak: leittatták őket pulque-kal s aztán álrukban agyonverdesték. Egy másik legenda szerint Khoesitl, Popantszin leánya véletlenül találta föl a mézvizet s aztán a toltek királyának nyújtotta, ki beleszeretett a leányba s tilos viszonyban Mekontsint (az agave fiát) nemzette vele. Ezen Mekontszin később a régi birodalom legkicsapongóbb fejedelme lett; népe példáját követte, súlydeségbe jutott s aztán később könnyen igaztathatót le az aztekek által. Mindkét hagyománynak magva telhat az, hogy a maguény volt oka egy nagy birodalom tönkrevetésének.

Már sokkal előbb, hogysen Cortez Mexikót meghódította, a bennszülöttek az agave rostjaiból font kötélekkel meztelen hátukat vérig verték isteneik tisztelőtére. A régi mexikóiak az agave minden részét felhasználták s még Cortez idejében is készítették rostjaiból kötösöket, szandálokat, köteleket, ostorokat, hurkokat, pajzsokat, stb. Az agave teljes leveleivel házaikat vízmentesen fűdték s ezt még mai nap is teszik. Az elégetett növény hamvából lugot, gyökereiből szappant, a levelek külhártájából erős papirt készítettek. E növényből a fűntebbieken kívül cukrot, pulqueot, meszelt, szeszt s bizonyos gyógyszert nyertek, mely utóbbiak készítés módja azonban elveszett. A maguény-termesztés Mexikóban nyolevan százötlettel jövedelmez; s növény azonban elveszíti minden értékét, beteg lesz s csakhamar elhal, ha a nagy sárga pondró beleszíti magát, mit az indusok maguény-vaj néven élveznek s mit maga Miksa császár is örömmel evett.

Vasárnap délután falun.

Faluhelyen minden utca egy-egy boulevard, t. i. olyan értelemben, mint mi nagyvárosiak ohajtjuk a boulevardot: árnyas fákkal szegélyezve. Ott majd minden ház előtt bólogat az akác- vagy eperfa, s a házak előtti kis léces kertben illatozó a százféle virág, s virít a fölfutó bab meg délgnyitó.

Hanem ha tán ez nincs is meg minden ház előtt, meg van a lóca az utcaajtónál, mely elhagyott ugyan egész léten, de vasárnap délután ott székel az egész család nagyja és apraja.

Mihelyt az isteni-tiszteletnek vége, gazdaram rátölt a pipára, s kiül a szakálszárítóra. Hűsücs éltapárja is fölveszi a frissen mosott kötényt, kendőt vet fejére s kimegy ő is a ház elé. Akkor aztán nem marad a házban senki. A kinek nem jut hely a lócán, kiviszi magával a kis-széket, s ott ülészik az egész familia.

A kicsinyek egész délután fött kukoricát esznek. Képzelné sem lehet, milyen jó az. Az anyjuk kezükbe adja a füles fazekat. »Aztán csendesen legyetek!» Csendesen is maradnak, ha csak tartalma fölött nem üt ki testvérharc.

A »Bodri» kutya körülzsimatol az udvarban, elmegy a pitvarhoz, de a verőbe be van zárva. Szépen kispolyog ő is a család közé s ott tölti a vasárnapot a ház előtt épp úgy fenekevedve minden más ebre, melyet az utcán meglát, mint gazdája és egész családja a járóklókra.

Az után minden ház előtt kinn ül a háznép, s a szemközt lakók úgy beszélnek át egymásnak egész délután. Vasárnap már a vendéget is itt fogadják, s ha bekerülnek is vele a házba egy falat harapni valóra vagy egy korty borra (mert ez vasárnap ebéd után rendszeren ott marad a terített asztalon), megint csak kijönnek »friss levegőre,» mintha nem volna benne elég részük egész héten.

Eljön a sógor, meg a komaasszony, meg egy-egy legény is, ha szép hajdon van a háznál, aztán foly a diskurzus. Azután járók-kelők is megállnak egy-egy rövid szóra.

Egyébíránt ilyenkor nem igen jó az utcán járni, mert bizony megszólják azt kegyetlenül. Hanem hát vasárnap van, pihenni kell, s munkás ember a hét hat napjában elfeledi, hogyan is kell pihenni.

Estig minden háznak meg van a csoportja, s beszélgetés, szólás-szapulás közt ropogtatják tavaszok a pattogtatott kukoricát, vagy helyesebben »kakast» (mig a szemétdombok uralkodójának neve »kocas») nyár kezdetén pedig a piros eseresznye s meggy, vagy később gyümölcs, őszszel meg a esővén fött zöld tengeri képezői »menut.» Képvánkon a fött kukorica szerepel.

Különhen egy délután nagyon átalakulnak a csoportok. A tőzsomszédból átjön valaki, innen

meg amoda megy valaki. Itt férfiak pipáznak, ott asszonyok trécesznek, amott a hajdonok sügnakbúgnak.

Mennyi mindent lehet meghallani, megtudni egy ily vasárnap délután!

Ó- és újabbkori csatornázások a sueci földszorson.

A sueci földszorson van két nevetes vonal, mindkettő óriási süppedékes barázda. Az egyik kelet-nyugati irányban, egyforma szélességben húzódik azon csatormákig, melyek az ó-pelusi Nilus-ágot képezik. A másik barázda délről északnak fut, útjában azonban több ízben megszakad. A széles kelet-nyugati barázda az ó-korban Gesen vagy Gozen-nek s Arabiának is neveztetik, most pedig egyszerűen Uuadi-Timulat vagy csak Uadi (völgy) a neve.

Az észak-déli süppedékes barázda a Timsákh, Belákh és Menzáleh keserű tavak mély medencéire oszlik. Ezen négy, részint sós, részint mocsáros víztükört a salói, tusszumi, el-giszri és kantarai emelkedések választják el egymástól. Ezen barázdnak nem volt s nincs különös neve; ebben fut ma végig Lesseps csatornája.

Az egész földszoros, miként Egyiptom s északú Afrika általában, az esőtlen éghajlat alá esik s ezért teljesen sivar. Elhez járul, hogy a talaj sós, mert egykor tengerfenék volt, melynek utolsó maradványai a fűntebben említtet tavak.

A kopár arab hegysegeken átvezető karaván-út egykoron elégséges lehetett az Arabiával való közlekedésre, midőn azonban nagyobb lett Kelet-India és Arábia terményei után az ohajtás, azon eszme támadt, hogy jó lenne Egyiptom és a Vörös-tenger közt vízi utat hozni létre. Azon hajózható csatorna azonban, melyet készíteni elhatározták, egészen különbözött a nem régebbi létesítettől, mert a furaók szeme előtt csak Egyiptom kereskedelme lebegett s az, hogy könnyítsék az indus tengerekhez való jutást.

II. Ramszesz fáraó volt az, ki első ízben tett kísérletet a Nilust s illetőleg a birodalom fővárosát, Memfiszt a Vörös-tengerrel összeköténi. Hódító hadjáratát következtében Szíriának s Elő-Ázsiának birtokába jutott, s mint az erdőben gazdag Libanon ura, könnyen juthatott azon gondolatra, hogy saját hajóin izzón kereskedést indáival.

Ramszesz csatornája édes vízi csatorna volt, mely a Nilusból kiindulva, (nem tudni, hol?), átszelt a kelet-nyugati süppedést s úgy látszik, hogy így a Timszah (krokodil-) tóig jutott. Ramszesz nem ásatta azt tovább. Fölfedezni hitte, hogy a Vörös-tenger felszíne magasabban fekszik, mint a földszoros süppedékei s attól tartott, hogy a tengeráradat Egyiptomot terjedhetne.

A nagy tervek feledésbe menetele után Kr. előtt 600-ban II. Neko ismét fölfelevenítette azokat, ugyanazon Neko, kinek fölfedezési útjai a földírat történetében nevezetes mozzanatot képeznek. Ő Ramszesz csatornáját egészen a déli keserű tavakig hosszabbította meg, hanem a vállalatot ő ő sem fejezte be; azt alkalmasint halála szakította félbe. Munkálatának 120,000 ember esett áldozatul.

Egyiptom önállóságának a perzsa Kambizes véget vetett, s ezentúl idegen nép uralkodott a Nilus mellett. Hanem I. Darcios a csatorna kérdésében a furaók nyomdokaiba lépett; ő átszakította az utolsó gátat is s a csatornát bevezette a Vörös-tenger északú szélébe, a heroonpoliszi öbölben, mintegy 510-ben Krisztus előtt. Ez tehát édesvízi csatorna volt, melyet a Nilus táplált s mely kényelmes utat képezett a Delta és az arab tengeröböl, tehát a Közép-tenger és az Ind-océán között is. Ezen régen eltűrlődött csatorna vonalát mindenütt föltalálhatók, ha az emberek el nem rombolták volna azon emlékeket is, melyeket Darcios a csatorna hosszában fölláttatott s melyeket két nyelven, az egyiptomin és perzsán hirdettek diességég.

A perzsa uralomnak lázadásokkal teljes korszaka Egyiptom kereskedelmét föl nem virágoztathatta. A csatorna is hanyatlásnak indult; ekkor a legnagyobb Ptolomaeus, II. Philadelphos Ptolemaosz 206-ban Krisztus előtt kikortatta és ismét hajózható állapotba helyezte. Hanem ehhez még valami nagyszerűbb is járult, egy száz láb széles, hadihajónak is alkalmas tengeri csatorna, mely a Vörös-tengertől a keserű tavakig vezetett, hol Arsinoe város és kikötő alapított. Ezen csatorna partjait még ma is kivehetők.

Vége még Traján ásatott egy, a fűntebbihez hasonló édesvízi csatornát, mely a régi Darcios-csatorna kijáratásából támadt. Ezen római műnek,

mely Babylonnál, a mai Kairónál indult ki a Nilusból, maradványait még ma is láthatni.

A mit az ó-világ négy monarehiája teremtett, főmólt Egyiptomnak az arabok által történt meghódításáig. Úgy látszik, hogy az egyiptomiak az araboktól való félelmükben betemettkék a földszoros esatornát. Alig kerítette azonban birtokába Amra a fontos tartományt, máris azon eszmélkedett, hogy a régi hajózható esatornát helyreállítsa, mi az Arábiával való összeköttetést elősegíné. A bátor hódítóknak azon tervet is tulajdonítják, hogy a Vörös- és Középtenger közt, Suezről kiindulva Faramalig (Pelusiumig) egyenes tenger-esatornát is akart ásni, mely tervnek azonban Omar ellene szegült, mert ez esetben a görögök megakadályozhatnák a Mekkába való zarándokolást.

A régi esatornát még százhusz esztendőig (Kr. u. 767-ig) hajózták, de ekkor betemettkék. Úgy látszik, hogy ezen idő óta nem is volt többé használható, a csatorna eszméje azonban csak szunynyadt s a XVI-dik században még háromszor ébredt föl. Midőn azon század elején a portugálok körülhajózták Afrika déli előfokát, ezen új tengeri úton magukhoz ragadták India kereskedését, mely addig kivált Velencét gazdagította, a tizek tanácsában azon módok közt, melyek által a fenyegető veszély elháríthatatnék, a suzi esatornára is gondoltak s ezért az egyiptomi szultánnak ajánlani akarták, hogy a régi vízi útát állítsa helyre, mi az ő érdeke is lett volna, mert a velenceiek által fizetendő vámok gazdag hasznot ígértek. Azonban az 1514-ben Egyiptomba indult követ, Giova Bernát nem nyert megbízást arra, hogy sürgesse ezen ügyet a szultánnal s a köztársaság kormányra megelégedett vele, hogy az egyiptomi kereskedelem zavaró, vagyis a portugálok ellen az egyiptomi szultán ellenséges indulatát még jobban szítsa.

De a mire Velence urai csak félénken gondoltak, azt kivimi H. Szulejmán szultán vállalkozott. Arábiára s Indiára különösen rávetvén szemét, a Földközi tengernek a Vörössel való egyenes összeköttetését kiválóan fontosnak tekintette. 1529-től 1532-ig harminckétezer munkást foglalkoztatott a esatornán; hanem miért hagyta abba ezen oly nagy buzgalommal megkezdett tengeri esatorna továbbépítését? az bizonytalan. Valószínű, hogy Szulejmánnak európai nagy érdekei szorították háttérbe ázsiai céljait. Ezen eszme azonban még egyszer föléledt (1574 - 1595.) H. Murad szultán alatt, ki azon célból, hogy Törökország és India közt egyenes tengeri kereskedelmet létesítsen, Damiette-től kiindulva Suezig százötven olasz mérföld hosszú esatornát akart építtetni s a jemeni beyt már meg is bizta, hogy tételesen meg minden szükséges vizsgálatot. Hanem a nagyszerű műnek ismét több rendbeli aggodalom útját állta, s ezek közt az, mikép a sivatag homokja előbb utóbb úgy is el fogná temetni a esatornát.

Innen kezdve egészen Bonaparte Napoleonig szunynyadt a földszorosnak esatornával való átmetésére vonatkozó eszme. Ez azonban a directoriumtól nyert utasításai közé oda tette a földszoros átmetését is; az eszme kivitele itt is csak az utasításnál maradt.

Hymón a XIX-ik évszázadig, csaknem 3,300 éven át a suzi földszoros esatornáját vagy szűrésű célok (Egyiptom kereskedelmi fölvirágztatása) közé szorítva, vagy kivétel előtt dugába dölve látjuk. Korszakunk diadalmát, hogy végre ezen nagyszerű művet is végbevitte.

A hangyabirodalom.

A Közép- és Dél-Európában honos hangyacsatlókat szintű s természetű szokásaikra nézve különböztetik meg egymástól; nagyság, szín, tápszereik fölkeresésében kifejtett eljárásmod, s végre építkezési helyi és alakzati viszonyait, mint szintén laktelepeik benső berendezését, munkálkodásuk körülményeit s építkezési anyagaik sokféleségét s sokmódú felhasználását illetőleg, egyik faj a másiktól föltünően elüt. A nálunk igen ismert, legközönségesebb *gyöphangyának* fészke a mily egyszerű, oly rendkívül ügyességgel s elménen van berendezve. Alkalmos, lapos kőre akadván, sokszor az alá építkeznek epiciny állatkák s a szabad köztársasági állam polgárainak laklatai öblös sejtüregeknek s közlekedésre jól számított, tágas kőt-folyosókból állanak, melyek készítésénél a legkiválóbb csinra fordított különös gondot lehetetlen észre nem vennünk; vérré vált, szorgos foglalkozással tűnő föl ugyanis ezen kicsi rovaroknál az, hogy minden liha, porhanyó anyagot; növényi gyök-rostot, kivált földet, fadarabkákat, stb. fészkeiktől jó messzeségre eltávolítanak;

mi, ha egyrészt a szabad mozgathatóság elősegítése s a folytonos közlekedés megkönnyebbítése célzattal látszik is történni, senki nem fogja sem elvitatni akarni, sem elvitatni tudni azon tény igazságát, hogy ezen hangyák említtet foglalkozása, ha megengedjük is, hogy első sorban a *hasznost*, de másodikkal minden bizonyonnyal a viszonylagos *csin*at tartja szem előtt. Telephelyül azonban a gyöphangyák többnyire egy fűbokrot választanak ki maguknak, melynek nem csak egész körülletén, de a fűszálak közt is jelentékeny sánctöltéseket hánynak, melyeknek belseje lakásul szolgál, míg a fűszárak, mint tartó oszlopok, a palotások erősitvényeit képezik. Földhányások és árkos gyöphangyák délnék fekvő oldalain hasonló örömmel ver tanyát e hangyafaj. S itt aztán egymás fölébe vájja kamrácskát s ezeket összekötő, sok irányú folyosó-útait. A legtöbb és legtekintélyesebb telepek ily helyeken találhatók.

Más fajok — a *hamuszúni, sárga és barna hangyák* — tekealakú kis halmocskákat hordanak össze, melyek *hangyaszombék* név alatt ismeretesek, s általában az legközönségesebb építkezési módor, legelterjedtebb stíl. Ezen hantocskákat a helyszínen nedves, finom földből összegyűrt, párnái göbösöskéből alkottnak, melyek bámulatos elmésséggel úgy illesztetnek össze, hogy boltozatos folyosókat, kúptetőzeteket, tartó oszlopokat, válaszfalakat s emelőfalakat s így összefüggő, biztos és kényelmes lakosztályokat képezve, az egész, művészi szerkezetű alkotás, szalmadarabkákból, fű, gyök- és héjrostitok, szilárd földrészekes s korhadt vagy ép famorzsákból alkotott, nedvhiátó, alkalmas védőfólyatnak jól kiszámított oltalma alatt áll. Huber így szól: »Hogy hangyafészkek benső berendezete fölött alapos ítéletserzésre juthassunk, olyakat kell kiválasztanunk, melyek még történetesen nem sértertek, vagy melyeknek alakját helyi körülmények meg nem változtatták, s a legeszkélyebb megfigyelés aztán elegendő leend annak rögtöni fölfedezésére, hogy a különböző fajok fészkelési módor ugyanazon egy rendszer szerint készítettnek. Így például: a hamuszúni hangya lakoszombékjában durva földből készült, aránytalanul vastag falakat, határozottan jelzett emeleteteket és szilárd alapra helyeztet, boltozott tetőzetű nagy kamarákat ismerhetünk föl rövid, futó tekintet után egyszerűen. Ellenben nem földözhetünk föl bennük útakat vagy sajátképeni csarnokokat, de igen tojásdad-alakú, térs nagy átjárásokat. A zombék egész környékét tágas üregek s terjedelmes földláncocskák foglalják el. Szembetűnő, hogy ezen hangyák a boltozott tetőzeteket s az azokat tartó oszlopok közt bizonyos arányt és őszhangot igryeznek létrehozni.«

A *barna hangya*, nálunk honos hangyafajok közt a legkisebb, építkezéseinek rendkívüli finomsága miatt nevezetes. Huber beszéli: »E hangyák lakoszobáikat emeletszerűen egymás fölé építik. Az emeletsorok együttes magassága nem tesz ki többet négy-öt vonalnál. A tartó válaszfalak vastagsága alig egy vonal s a lakosok, melyek fölé az emeletet jönek, oly esodlatos finomságu, apró, gyurt földgöbösöskéből rakatnak össze, hogy a benső falak fölszine egészen simának látszik s roppant finomságuk miatt szinte megdöbben az ember, hogy mindjárt összeomlanak. Az emeletsorok nem mindig fekirányosan vannak építve, hanem a zombék lejtőinek irányait követik, aljlapal jönek egymás fölé s minden aljlap a földalatti szobákkal összeköttetésbe van helyezve. A berendezésnél szokásos ezen szabályszerűséget azonban nem tartják meg mindig, mivel e hangyák nem egy bizonyos, változhatatlan terv szerint járnak el építkezéseiknél; de sőt az vehető észre, hogy a természet nekik e tekintetben egy teljes szabadságot ajánldékozott, hogy úgy és akkor változtathassanak terveiken, miképen és mikor azt jónak látják. Bármi külszerűeknek tűnjének föl azonban lakoszobáiknak berendezeti, összpontosított emeletsorok soha nem hiányozhatnak s azokat mindig könnyen föl lehet ismernünk. És ha ezen emeletsorokat gondosan átvizsgáljuk, számos és térs üregekre, csarnokokra, szűkebb szobácskára és folyosókra, melyek a közös összeköttetés eszközlők, találhatunk. Azon boltozatos mennyezeteknek, melyek a legtéresebb helyiségek fölött terülnek el, nyalka, karesu oszlopocskák szolgálhatnak emelőül. Kamarákat, melyeknek az alsó lakosztályokkal csak egyetlen összekötő átjáró nyílásuk van, mint szintén nagy, szabad tereket is, az utak keresztmetszetein vagy találkozási végpontjain nagy számmal lehet észrevennünk. Ez a módor, a stíl, melyben e hangyák építkeznek. Fölynyitvatván a fészek, a szobák úgy, mint a tágas, szabad tereket, fölhött hangyákkal tömve találjuk; a bábok a felső emelet közelségében fekvő szobák-

ban vannak rendszeren összegyűjtve s elhelyezve; mely elhelyezés egyébiránt a napkülönböző órái s a különböző hőmérsék fokai szerint szakadatlan foglalkozással végzett változtatásoknak van alávetve; az időjárás és hőmérsék változásai iránt ugyanis a hangyák bámulatosan különös előérzettel bírván, pontosan ismerik, kiszámítják és felhasználják azon hőfokot, mely buroka zárt, öntudatlanul nyugvó kicsinyeik életbentartására éppen alkalmas. Némely hangyaszombékban, a föld színe fölött húz, benn afölben hasonlóan legalább enyny emeletlaksor található. S telephelyeiknek ily ügyesen kiszámított berendezése teszi képessé már a hangyákat a melegek legnagyobb könnyűséggel eszközölhető mérséklésre; ugyanis ha a forró napsugarak a felső szobákat tulságosan fölmelegíteték, kisdedeiket rögtön az alsó, hűvösebb lakosztályokba szállítják le. S ha történik, hogy az alsó lakrészek hosszas esőzés következtében beszívárgott nedvesség miatt lakhatlanokká válnak, legbecesebb s legföltöbben gondozott holmijaikat hasonló módon a felső emeletreke hordják föl s tojások és bábokkal vegyes halmezosportokban rendszeren itt találhatók ők fel akkor, midőn a földalatti szobákba víz vette magát.«

A megválasztott telephely berendezéséhez, építkezéséhez fogván, a fáradságos munkából minden egyes hangyának kijut saját osztályrésze. E munka soha sem ér véget, mert a lakrészek esodhatása, különféle állatok véletlen járás-keleése következtében könnyen s tetemes romlás szenvedhetnek; de meg mivel a telep nedvességének folytonos növekedése is az épületrészek gyakori szaporítását, tágasítását és tatarozását kívánja. Ezért a hangyafészkekről soha sem mondható, hogy teljesen kész. Ily építkezési munkáknál a hangyákat éjjel-nappal szakadatlan tevékenységben találjuk; mohon használják föl a legeszkélyebb permeteget, a harmatos reggelt, midőn alig észrevehető nedv szállott a föld porára; csak akkor láthatjuk őket hirtelen szétfutni s munkájukkal föllagyni, ha gyors zápor rontott rájuk. Cellácskáik alkotásánál azonban nem tartják meg azon mértani, hajszálnyira kimért szabályszerűséget, mit a mézelő méh építkezésénél oly bámulva esodaltunk. Ezt egyébiránt az a körülmény, hogy a hangyafaj a szükség szerint egyik helyről másikra hordatnak, teljesen fölöslegessé is teszi, míg a méhábok laboritlanul, folytonosan ugyanazon egy helyen maradnak. S mivel már a szobácskák alkotásánál a párányosságára semmi figyelmet nincs, a hangyák munkálkodásaiban nem vehető észre azon rendkívül meglepő őszhang és bámulatos egyetértés, mint a méhekéiben; de sőt gyakran éppen ellentétes célok és tervek szerint halad munkálkodásuk. Ily esetek azonban a hangyákat legkevésbé sem hozzák zavarba. Ugyanis mihielyt valamely munkás hibás alkotásainak fölfedezésére jutott, egész építményét haladéktalanul összedönti, szétlányja s őszönszerűleg követi az általános tervet azon részének irányát, mely a kivételben az ővéndél már előbbre haladt.

Huber e tekintetben, művészi készülékű hangyartartója segítségével, igen érdekes szemleletekhez firt s a természettudományi irodalmat számos és becses fölfedezésekkel gazdagítja. Beszéli többek közt: »Egy hangya éppen egy falacska építését fejezte be, melynek határozott célja az volt, hogy egy még bevégezetlen boltozatnak szolgáljon támalap, míg a másik tartó-pontot az átellenes kamrácska fala nyújtotta volna. Az építkező munkás azonban a boltozat, az aláépített emelő-fallal, nem tolván föl kellő magasságu, nem terjeszthette ki annyira, hogy az átellenes épületrészek falát, melyre támaszkodnia kell vala, elérhette volna. E terv szerint haladva, a boltozat az átellenes kamra falának nem válluscsára, mint azt mellezhetlen építkezési szabályai kívánták, hanem éppen középre, derekára kapcsolkozott volna, a mit pedig okvetlenül ki kellett kerülni. A dolgok állapota egész érdekeltségemet igénybe vette. Egyzserre csak megjelen a helyszínen egy más hangya, körültekint, — látszólagos műértéssel, mint egy főépítész, — megvizsgálja a végzett munkát s úgy tetszik, hogy a hibákat és akadályokat azonnal fölismerte, melyeken rögtön úgy segített, hogy a boltozatot összedöntötte, s a falat, melynek a boltozatot kellett tartania, de melyet az építkező munkás nem vitt kellő magasra, fölebb emelte, ekkor aztán az előbbi boltozat darabjaiból a már kigazított és tákéletesen alkalmas tette falra új boltozatot épített.

»Vállalatok létesítéséhez kezdvén a hangyák, azt kellene hinnünk a dolog természete szerint, hogy alkalmazandó munkáikat bizonyos, előre megállapított terv, közmegegyezés és egységes

eljárás tudata hatja át, mi a kivitelnél valóban jelentkezni is látszik. Földfedezven nevezetesen valamely hangya a telephelyen két, egymáson keresztül fekvő fűszáracskát, mely esetleges helyzetet szobaépítőre a mennyire kínálja magát, épp oly kedvező; vagy két szálszerű fagerendácskákat, melyek szögletekre készre használhatók lehetnek, ezen anyagcsereket rögtön figyelmes vizsgálata alá veszi. Azután földmorzsalékokot oszt el mind a fűszáracskák, illetőleg gerendácskák mellé, mind pedig a közöttük levő tőrre, gyíjtjéven ezen — kitűzött céljára alkalmasul választott — anyagot a fészkek különböző osztályaiából; miközben legkevesebb gondot sem látszik arra fordítani, vajjon mások által megkezdett munkálatot nem dül-e szét ez által? Eltökélt szándoka oly nagy mértékben vakon ragadja, hogy ilyenkor magán kívül, környezetével mitsem gondol és semmi másra nem törekszik, mint fölveti céljának bármilyen módon s mielőbbi megvalósítására.

Ugyane hangyafészkek egy másik részében több számdarabka úgy látszik szándékosan elhelyezve, mintha egy nagy ház földzeteül szolgáltak volna. Egy munkás az igen hasznos lehet az anyag helyzetének ezen kedvező előnyt nagyon élesen tudta kizsákmányolni. A számdarabkák feketes irányban fektettek felhüvelyknyire a fenék fölött, s egymást keresztvezen, egy hosszas egyenközényt képeztek. Az előrelátó, okos rovar azzal kezdte meg, hogy ezen ráma műveket különböző szögleteire s majd magukra az ezt alkotó számdarabkákat földet helyezte. Midőn pedig azon lehetőséget is észrevette, hogy ezen aljművekre építendő függélyes falak tartó támaszait alulra más növényi részeket is használhat, a legnagyobb gyorsasággal és kedvvel rakta le a falacszkák alapjait, s időközben más hangyák is érkeztek, mit amaz kigondolt és megkezdett, tökéletesen végrehajtották.

Az *erdei hangya* fészeklaka, tekintve annak alakját, a most említett építészeti modorú szombéktelephez hasonlít, de alkotó anyagára nézve igen különböző. E hangyafészkek közönségesen tekealakú s nagyságban a legtekintélyesebb vakanturással vetekedik. Külső alkatrészei apró ágdarabocskáik, fahéj- és levétörödékek, szalma, fű és más hasonló anyagokból. Az egész teleplak csusba összefutó tetőzettel bír, melyen az eső, mint jól fődött, szalmás falusi házban, lassankint lefut. E számföldélet azonban a fészkeknek csak igen kis részét teszi. Folyosók és cellák vagy magából a földtalajból vannak pincseszerűleg kiványá, vagy pedig földből és agyagból építettek.

(Vége következik.)

Vegyes közlemények.

(A látogatójegyről.) A látogatójegyek szintén alkalmat szolgáltatnak társadalmi viszonyaink tanulmányozására, miként a kéziát az illető emberére. A mi egyenlősítő és anyagián századunk a látogatójegyeket is leggyorsabb alakjukra szorította le s tekintetben is, mint anyj másban, elvesztették a csín és dísz iránt való izzást. Ha a tizenhatedik és tizenötödik évszázad látogatójegyeit tekintjük, azok elragadnak, mert az akkori legkittünőbb művészek készítettek; akkor Mengs Rafael, Casanova, Fischer és Bartsch nem találta művészi hímvevhez méltatlannak, látogatójegyeket készíten; most Posnar Lajos Károlynál is gyártanak olyakat, gondolom százát egy forintért. A múlt évszázadok látogatójegyei némelykor tisztán képzelmeik, mint például Bartsch, mely két lábon álló uszkárt ábrázol, száájában edülával, melyre a művész neve van írva. Több régi névjegy rajza fekszik előttünk, s azok mind-egyike művészi kivitelű. A Nobili gróf mythologiai jelenet ábrázol, oltár előtt álló fityolos görög nőket, a háttérben pedig athlétai termetű férfiakat, kik az áldozatra szánt bikát vonsovják. Casanova névjegyéven sóvány számarat látni, mely a művészek alkalmassát minden holmiját hitán cipeli: egy rongyos zászlót s borostyánkösörüt. Polignay gróf névjegye is igen szép, klasszikusan rajzolt görög nő, a mint egy Minerva-fejű fest; ez alatt tulajdonosa neve és címe. E névjegyeken gyakran nem látni mást, mint csinos virágfüzereket, arabeszkákat vagy mythologiai jeleneteket. Igen szép gr. Veterani Gyulának előttünk fekvő névjegye: az egyszerű arabeszkékkel szegélyezett tiszta lap közepén a név, s az egész lapon vékony virágfüzér kétszeresen átvéve. Legzidesebbek voltak mind az olasz és francia névjegyek, míg a németek azokat túllhamozták virágokkal, esőkölózó galambokkal s érzélgős pástorji jelenetekkel. Hy német stili névjegyeket új év táján Pest utasarkain a kofák is árulnak, s ezekkel szokták a házesterek,

utcasörök stb. a tisztességes embereket agyongratulálni.

Hirek.

(*Tompa síremlékére*.) A gömőri nők e hó 21-én Rozsnyón hazárr rendeztek, melynek tiszta jüvedelmé 1992 frt 49 kr. Mindez egy rövid délután gyült össze, oly árucekké után, melyeket az ország különböző vidékéről, főleg azonban Gömörből külttek be s bíjos hölgyek árultak. Tompa síremléke mér régebben meg van rendelve, mert barátai 1000 frtot meghaladó összeget gyűjtöttek rá, de még 800 frta volt a szükség. Most a szükséges összeg már együtt van, s a mi fönmarad belőle, az irói segélyegyletben mint Tompa-alapítványt helyezik el. A rozsnyói bazár ügyét legelőb helyen Sziklay Szerén urhölgy karolta föl, s ő intézte a földhívásokat különböző vidékek hölgyeihez.

(*A Ludovicum igazgatójánál*) Vetter Antal altábornagyot emlegetik, ki valóban bir azon kellékekkel, melyeket egy katonai intézet vezetőjétől követelhetünk. Olajtuk, hogy e hírt ne érje mólosítás. Aligazgatónak pedig Forinyák ezredes volna kijelölve.

(*A hazai műemlékek föntartása céljából*) A közoktatásügyi miniszter által alakított ideiglenes bizottság tapasztalatait az akadémia folyóirataiban és évkönyveiben közölni. A bizottság első teendője a hazai műemlékek lajstromozása, s azoknak fölvétele után osztályozása. Javaslatait jegyzőkönyvek vagy külön jelentések alakjában terjeszti, be a kultuszminiszterhez. A bizottság elnöke az évnegyedes ülésen elnököl, a jegyzőkönyvet hitelesíti s ezt, vagy a netán különös előterjesztéseket a miniszteriumnak benutatója. A bizottság előadója az minisztrativ teendőket végzi, s a netáni conservatiomalis terveket a bizottsági építészszel előkészíti. A bizottsági építész teendője leendő: az illető építmények rajzát fölvenni, s a restauratiomalis vagy conservatiomalis tervek vázlatának s a költségvetésnek az elődóval egyetértőleg készítése, a külső munkák esetleges megzése, míg a kivitelek a vidéki erők által a vidéken eszközöltetnek. Az építmények rajzát a nyári kirándulásnak, a többi munkát pedig télen végénzi. A bizottság előadója dr. Henszlmann Imre akadémiai tagot, az építész teendővel pedig Schulek Frigyeszt a központi rajzkola építész-éktiményi tanárát bízza meg a miniszter. Ez utóbbi utazásai alkalmával egyik vagy másik tanítványát magával vivő, azokat a régészeti rajz gyakorlatiba s a régi műemlékek tanulmányába bevathatja. A bizottsági tagok száma nincs meghatározva.

(*A pesti városliget artézi kutját*) már 118 ölnyre fúrták, s a dolog egyre foly. A melységből felszínre hozott földszap 26 R hőfokot mutat. A legujabban felszínre hozott rétegen tengeri halak fogaira és esigaházakra akadtak, s utóbbiakon a nagyító üveg segítségével még jegecsédelt sólerakások is észlelhetők. Földtani tekintetben az artézi kut különben bő anyagot nyújt a tanulmányozásra, s ez alkalmat a geológusok föl is használják, főleg miután a furásnál szigoruan tudományos elvek szerint járnak el s minden földrétegről tudományos foljegyzéseket tesznek. Zsigmondy Vilmos mérnök számít arra, hogy a furást még legalább 100 ölig kell folytatni, a furásra megszávozott összeg azonban, ha csak rendkívüli nehézségek nem támadnak, hihetőleg elég lesz.

(*A kolozsvári egyetem*) f. évi október hóban meg fog nyitni. A minisztertanács éj iránt határozott, a felelősséget az országgyűlés előtt elvállalni. Mintegy 40 tanár fog kinevezetni. A jogi és orvosi facultások felelőre mostani helyiségeiken hagyatnak, a filozofiai facultata a gubernium épületébe helyezettik el.

(*Az akadémia idei naggyűlése*) következőleg van megállapítva: május 22-én d. u. 5 órakor osztályértekezlet; 23-án, 24-én délután zárküri naggyűlések; 25-én délelben az igazgató-tanács ülése; 26-án d. e. 10 órakor ünnepélyes naggyűlés.

(*Engel szobrász*) már elkészíté Mátyás király és Széchenyi szobrait. Ez utóbbi azonban nem az a Széchenyiszobor, melyet az akadémia előtt akarnának fölállítani, ha már egyszer elkészitend, mert ezzel nagyon nehezen boldogul. A most elkészített szobrok a múzeum számára vannak megrendelve. Megemlítjük itt, hogy a postaház szobrainak elkészítésével is Engel, továbbá Kugler és Kastel (bési) szobrászok bíztattak meg, hogy egymással versenyezzenek.

(*A mecklenburg-schwerini naggyerege*) két napig Pesten időzven, a tud. akadémia palotáját is meglátogatta a miniszterelnök kíséretében, s megnézte a könyvtár s a képtár egyes nevezetesebb darabjait. Hosszasabban társalgott Hunfalvy Pállal s Arany Jánossal is; ez utóbbi irányában azon ohajtatást fejezte ki, vajha műveit jó fordításban olvashatná, ha már eredetiben nem élvezheti. Arany azon művei, melyek németre vannak fordítva, azonban elhozattak egy könyvtárostól a hereg számára német fordításban.

(*A Vezuv kitörése*.) A Vezuv utóbbi napokban teljes erővel működik s előntéssel folyogati Reginát és Porticiét. Egy, e hó 27-kéről kelt levél szerint: a láva-folyamok villámcsésséggel ömlenek. Négy kráterből szakadatlan dörgés reszketteti a földet Nápolyban. Számosan veszték el, kik a Vezuvot meglátogattak. Eddig száz halott és sebesült van. A környék lakói menekülnek. A jelenlegi kitörés borzasztóságra majdnem meghaladja az 1861-ikét, a mikor nyolc kráter nyílt meg, s Torre del Greco nagybárra eltemetettük a kiömlő láva által. A Vezuv kitörései közül még az 1850-diki és az 1823-diki, mikor a hamués Nápolyban a napot féldél változtatta, s a tizenkét lányi magas láva-folyam egy olasz mértföldet borított el, említendő meg.

(*Rövid hírek*.) Lápót herceg, Gizella főhercegnő vőlegénye — jól értesült körök szerint — a nyáron hazánk több vidékét be fogja utazni. — Mosonyi elhunyt zeneszerzőnk arcaképet Weisz B. indítványára a nemzeti zened lefesteté s a múzeumnak fogja ajándékozni. — Szilgietti »Mama« című vigjátékát szerb nyelven adta elő Hadzsis Antal színtársulata Újvidéken, osztatlan tetszés mellett. — Vasárnap Pestben az a hír volt elterjedve, hogy Károly román fejedelem szombaton délben szigorú incogutóban Bazásról Pestre érkezett, s azonnal tovább utazott Berlinbe. De nem való. — Frigyes Vilmos porosz hereg, vasárnap reggel olasz- s törökországi látogatásai után Pestre érkezett. — Az első m. általános biztosító-társaság közgyűlése az Eötvös-émlék-szoborra 500 frtot, az északi sarkexpeditió céljaira 500 frtot és a pesti kereskedelmi akadémiának 400 frtot szavazott meg.

Megjelent új könyvek. Petrik Géza könyvkereskedőskől kaptuk: »A világtörténet alaprajza,« a gyumasmon felsőbb osztályi szám ára írta Batizfalvi István tanár; első rész: az ó-kor története a római császárság koráig. Ár 2 frt 40 kr. »Utazók könyvtára,« közli Hang Ferenc. Három fordított beszély van benne, s ára 60 kr.

Szerkesztői üzenetek.

»A mezei lak.« Ezt a beszélyt sem lehet közölni. Nincsnek benne sem alakok, sem mese, sem pedig folyékony előadás. Itt-ott akad benne csinos leírás, hanem ez még nem teszi olyanná, hogy ki lehetne adni. — »Földrajzi életrajzok.« Egy ilyes toll bizony sok érdeket irhatna Budapestről, hanem önnök közül nem ilyen toll van. — V. M., Pesten. Az arcaképek közlésében bizonyos szempontokat tartunk meg. Nem igen szeretik azokat közölni, kik csak pártmeberek, a nélkül, hogy kiválóból működési körrel bírnának. Arról pedig szó nincs, hogy valakinek arcaképet azért alkudik ki, mert az által népszerűbbé tesszük választáskörülében. — Szatmár, R. L. Mind a boulevardról, mind pedig a bulvári várpaltala tervezett káptársról közzöltünk már képeket harmaléve és tavaly. Csokonai szobrát szintén közöltük már három év előtt. — »Népszavak« az első stróffát ime alkud: Csörgődez a habos patak, Hej, galambom, máshoz alkud, Férjéd urad akármít mond, Szeretni fog téged Zsigmond Örökké!

De jó lesz vigyáznunk, hogy Zsigmond és »galambja« közt se legyen több öszhangzat, mint e stróffában, mert a téj akkor majd egyebet is tesz, mint »akármít mond.«

TARTALOM.

Cikkek: »Kirándulás az erdélyi hegyek közé.« St. Ö. től — »A művészek.« (Erdéti elbeszélés.) Szépföldi Ö. Fejencsétől. — »A gyermekkor s a fenyveserdők...« Benekék Ádámától. — »Széchenyi kora s műveinek hatása.« Hölke Lajos tól. — »A hollandi szabadságharc 1572-ben.« — »Oly növény, mely egy bírodalmat megrontott.« — »Vasárnap délután falun.« — »Ó- és újabbkori csatornázások a suezzi földszorozon.« — »A hangyabírodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hírek.« — »Képek: A Biserikuna (kis templom) Erdélyben. (St. Ö. rajza után). — Orániai Vilmos. — Dimnyé- és orgona-kaktuszok.« — Vasárnap délután falun.

Hirdetés.

Cachemir kendők.

Szép, jó és olcsó!

Legujabb női ruha-kelmék

bámulatos olcsó árrért.

Teljes ruhához való legszebb kelmék 3, 4, 5, 6 frtért, ugyszinte a legünömabb **fekete selyem-anyagok** kaphatók **HAMBURGER ADOLF** üzletében, Pest, urí-utca 1-6 sz. a Párls ház bemeneténél.

Mustrák kívánatra mindenkinek ingyen és bérmentesen küldetnek s megrendelések után-éért mellett azonnal eszközöltetnek.

Astmal-és Ágyterítők.

Felölés szerkesztő: Kazár Emil. Szerkesztő társ: Szokoly Viktor. Kiadó-tulajdonos: az „Athenaeum.“ A képek Rusz Károly műintézetéből valók.